

Si l'any 1901 un vaixell de vapor partís d'Istanbul i després de baixar cap al sud durant quatre dies i deixar enrere l'illa de Rodas avançés mitja jornada més cap a Alexandria per les aigües perilloses i turbulentes d'aquesta regió meridional, amb la seva xemeneia deixant anar una fumarada negra de carbó, els seus passatgers podrien entreveure les torres elegants del castell d'Arkaz de l'illa de Minguer. Com que estava ubicat en plena línia Istanbul-Alexandria, la silueta i l'ombra misterioses del castell eren contemplades des de lluny per passatgers de moltes naus amb gran curiositat i entusiasme. Quan apareixia a la vista el fantàstic panorama al qual Homer, a la *Iliada*, s'havia referit com a «diamant verd de pedra rosa», alguns dels capitans més refinats convidaven els passatgers a pujar a coberta perquè assaborissin les vistes de Minguer; i els pintors que viatjaven a l'est retrataven aquest paisatge amb gran furor, afegint-hi núvols negrosos de tempesta.

Només alguns d'aquests vaixells s'apropaven a l'illa de Minguer, perquè en aquella època solament n'hi havia tres que hi passaven un cop per setmana i hi feien escala de manera regular: el *Saghalien*, el xiulet estrident del qual era ben conegut pels habitants d'Arkaz, i l'*Equateur*, de soroll més espès, tots dos de la companyia Messageries Maritimes; i el *Zeus*, de l'empresa cretenca Pantaleon, un vaixell més educat, de xiulet més concís i esporàdic. És a dir, que el fet que una embarcació no programada s'estigués acostant a l'illa de Minguer dues hores abans de la mitjanit del 22 d'abril de 1901, quan comença la nostra història, indicava una situació fora de l'ordinari.

Aquesta embarcació de fina xemeneia blanca i proa punxeguda que s'aproximava a l'illa des del nord com si fos un vaixell espia era l'*Aziziye*, de bandera otomana. La nau, procedent d'Istanbul, transportava cap a la Xina una distin-

gida delegació otomana a la qual el sultà Abdülhamit II havia encomanat una tasca molt especial. Als disset membres de la camarilla, constituïda per buròcrates, intèrprets, militars i autoritats religioses que duïen barrets, fesos i *kavuks*,² s'hi havien sumat a última hora la Pakize Sultan, la neboda recentment esposada d'Abdülhamit, i el seu marit, el Damat³ Doctor Nuri Bey. La parella de noucasats, feliços i engrescats, així com un pèl perplexos, no havien acabat d'entendre per què els havien incorporat a la delegació cap a la Xina, un tema que debatien força entre ells.

La Pakize Sultan, que com les seves germanes grans no tenia en gran estima el seu oncle sultà, estava segura del fet que Abdülhamit l'havia sumada a ella i al seu marit a la delegació amb males intencions, però encara no havia sigut capaç d'inferir el pla exacte que havia tramat el sultà. Aquells dies, mentre algunes de les males llengües del palau deien que la intenció era allunyar els noucasats d'Istanbul, enviar-los a morir en deserts àrabs de còlera o terres asiàtiques de febre groga, altres recordaven que les trames d'Abdülhamit només es podien copsar plenament després dels fets. El Damat Doctor Nuri Bey, per la seva banda, era més optimista. Era un pròsper doctor de trenta-vuit anys molt treballador especialitzat en quarantenes. Havia representat l'estat otomà en conferències internacionals sobre salut pública. Gràcies als seus assoliments, havia cridat l'atenció d'Abdülhamit i havia comparegut en la seva presència, i havia vist que el sultà estava tan interessat en els avenços mèdics d'Europa com en

2. *Kavuk*: turbant encoixinat que era la indumentària capil·lar predilecta a l'imperi fins a l'arribada del fes, i que solien dur els sultans. Hi havia diverses modalitats depenent del rang social de la persona.

3. *Damat*: literalment, 'gendre' o 'nuvi'. Títol adjudicat als homes que ingressaven a la família imperial casant-se amb filles de sultans.

les novel·les policiaques, com bé sabien molts especialistes de quarantena. El sultà seguia els progressos en l'àmbit dels microbis, els laboratoris i les vacunes, i volia dur a Istanbul i les terres otomanes els últims descobriments del món de la medicina. El doctor Nuri també havia comprovat que el sultà estava al corrent de les noves malalties epidèmiques que arribaven a occident des de l'Àsia i la Xina, un tema que l'angoixava notablement.

L'*Aziziye*, el vaixell personal dels sultans, tirava milles més ràpid del previst, tenint en compte que hi bufava poc vent al Mediterrani oriental. Tot i no constar en la ruta programada, l'*Aziziye* havia fet escala al port d'Esmirna. Quan el vaixell s'estava apropant als molls, immersos en una boira baixa, els membres de la delegació, que havien enfilat les angostes escales cap al pont per demanar explicacions, van ser notificats que el vaixell recolliria un misteriós passatger. El capità rus deia que ni ell sabia qui era la persona que hi embarcaria.

El passatger misteriós de l'*Aziziye* era el Bonkowski Paixà, el cèlebre químic, farmacèutic i inspector en cap de salut de l'Imperi otomà. Aquest home de seixanta anys, fatigat però dinàmic, era el principal químic del sultà i el fundador de la farmàcia otomana moderna. D'altra banda, havia sigut un home de negocis prou exitós, expropietari de diverses empreses que havien fabricat aigua i perfums de roses, embotellat aigua mineral i emprès labors farmacèutiques. Els últims deus anys únicament havia ocupat el càrrec d'inspector en cap de salut pública de l'estat otomà: tant redactava informes per al sultà sobre brots de pesta i còlera com corria d'epidèmia en epidèmia, de port en port, de ciutat en ciutat, per supervisar en nom del sultà les quarantenes que s'estaven adoptant i les mesures de salut que s'estaven prenent.

El químic i farmacèutic Bonkowski Paixà havia representat l'estat otomà en molts congressos internacionals sobre

epidèmies. Quatre anys abans havia escrit al sultà Abdülhamit una «súplica» en què detallava les precaucions necessàries que havia d'adoptar l'estat otomà per combatre la pesta, una malaltia provinent de l'est. Se li havia encomanat frenar personalment la pesta que s'anava propagant pels barris *rums* d'Esmirna.⁴ Després d'una varietat de brots de còlera, un nou microbi de pesta provinent de l'est –el grau de severitat del qual (o «virulència», en el llenguatge dels doctors especialitzats) tant podia fluctuar cap amunt com cap avall– finalment havia arribat a terres otomanes!

A Esmirna, la ciutat amb el port otomà més gran del Mediterrani oriental, el Bonkowski Paixà havia detingut un brot de pesta en sis setmanes. Això ho havia aconseguit amb l'obediència de la gent, que s'havia tancat a casa, sotmès als acordonaments i respectat vigorosament les prohibicions, i una cacera sistemàtica de rates en col·laboració amb la policia i les autoritats municipals. Els desinfectadors, la majoria *tulumbacis*,⁵ havien impregnat d'olor la ciutat sencera amb el líquid de les seves bombes. No només diaris d'Esmirna com *Ahenk* o *Amaltheia*, o diaris d'Istanbul com *Tercüman-i Hakikat* o *Ikdam*, sinó també diaris britànics i francesos que havien anat seguint l'arribada de la pesta des de l'est port rere port dedicaven columnes al triomf de l'organització otomana de quarantenes: el químic Bonkowski Pai-

4. *Rums*: terme d'utilització diversa que deriva de *romà*, generalment emprat per referir-se a les gentes no musulmanes de l'Imperi otomà que vivien a les zones anteriorment governades pels bizantins, particularment el Mediterrani oriental i el Llevant. En el context de la novel·la, es refereix a la població culturalment cristiana ortodoxa de l'illa, d'ètnia i llenguatge grecs.

5. *Tulumbacis*: literalment, 'els que utilitzen bombes d'aigua', és a dir 'bombers'. La paraula seria substituïda en l'idioma turc contemporani per *iftacyeci* (treballadors del servei d'incendis).

xà, nascut a Istanbul i d'ascendència polonesa, era una cara encomiable i reconeguda pels ciutadans europeus. El brot de pesta d'Esmirna havia sigut sufocat després de la mort de tan sols disset persones; el port, les dàrsenes, les duanes, les botigues i els mercats havien reobert, i a les escoles s'havien pogut reprendre les classes.

Els distingits passatgers de l'*Aziziye*, que observaven des de la coberta i les finestres de les cabines l'abordatge del químic paixà i el seu ajudant, estaven al corrent dels èxits d'aquesta política de salut i quarantena. L'antic químic en cap havia sigut nomenat paixà per Abdülhamit cinc anys abans. Stanislaw Bonkowski duia un capot de lli el color del qual era imperceptible en la foscor, una jaqueta que revelava la seva alçada elevada i una lleugera gepa, i, a la mà, una bossa de color plom que sempre portava i que els seus estudiants dels darrers trenta anys coneixien bé. El seu ajudant, el doctor Ilias, traguava la caixa de laboratori portàtil que utilitzaven per a diagnosticar els microbis de còlera o pesta a tot arreu on havia anat el químic paixà, així com per a diferenciar entre l'aigua contaminada i l'aigua potable –i que, amb aquest pretext, havia tastat i provat totes les aigües de l'imperi. El Bonkowski i el seu ajudant van anar directes a les seves cabines sense saludar els encuriosits passatgers de l'*Aziziye*.

El silenci i la distància adoptada pels dos nous passatgers fins i tot van intrigar més els membres de la delegació assessora. Quin era el motiu de tant secretisme? Per què Sa Majestat el sultà enviava a la Xina els dos experts en pesta i epidèmies més importants de l'estat otomà (l'altre era el Dama Doctor Nuri Paixà)? Però ben aviat els membres de la camarilla esbrinaren que el Bonkowski Paixà i el seu ajudant no anaven a la Xina sinó que desembarcarien a l'illa de Minger, ubicada en l'itinerari cap a Alexandria, i tornaren a les seves habitacions. Tenien per davant tres setmanes per dis-

cutir quina era la millor manera d'explicar l'Islam als musulmans de la Xina.

L'altre expert en epidèmies del vaixell *Aziziye*, el Damat Doctor Nuri Paixà, es va assabentar a través de la seva dona que el Bonkowski Paixà havia pujat al vaixell a Esmirna i que en baixaria a Minguer. Els noucasats es van alegrar de la notícia perquè tots dos ja havien conegut el químic paixà en el passat, i el tenien en alta estima. El Damat Doctor havia assistit a l'última conferència de salut de Venècia juntament amb el químic, que era vint anys i escaig més gran que ell. A més, el Bonkowski Paixà havia sigut el professor de química del Nuri quan aquest era un jove estudiant a la Caserna de Sirkeci Demirkapı de l'Escola Imperial de Medicina. Com molts altres estudiants, el jove Nuri havia sigut admirador de la tipologia d'operacions químiques dutes a terme en els laboratoris del Bonkowski Bey, educat a París, i més endavant de les classes que aquest impartia sobre química orgànica i química d'elements. A tots els estudiants de medicina els enlluernaven les bromes del professor, el fet que sentís curiositat per totes les disciplines com si fos un home del Renaixement, i la seva capacitat de parlar un turc de carrer i tres altres llengües europees amb gran facilitat, com si fossin maternes. Stanislaw Bonkowski era el fill d'un dels molts polonesos vençuts que havien lluitat contra els russos quan formaven part de l'exèrcit de Polònia i que havien acabat exiliant-se a Istanbul i unint-se a les tropes otomanes.

La dona del Damat Doctor, la Pakize Sultan, recordà amb alegria memòries d'infància i joventut. Un estiu, feia onze anys, s'havia estès una malaltia que havia fet estralls en l'harem del palau on vivia empresonada, que havia deixat enfebrades tant la seva mare com altres dones, i Abdülhamit, dictaminant que la font del brot era un microbi, envià el seu químic en cap a prendre mostres. En una altra ocasió,

el seu oncle Abdülhamit encomanà al Bonkowski Paixà la tasca d'analitzar l'aigua que bevien la Pakize Sultan i la seva família al palau de Çırağan. Abdülhamit tenia subjugat el seu germà gran i anterior sultà, Murat V, mantenint-lo captiu en el palau de Çırağan i controlant tots els seus moviments –però si sorgia alguna malaltia, sempre li enviava els millors doctors. Quan era petita la Pakize Sultan havia vist moltes vegades en les habitacions de l'harem i el palau el Marko Paixà, el doctor rum de barba negra que havia sigut el metge de capçalera de l'executat sultà Abdülaziz, l'oncle del seu pare; i al Mavroyeni Paixà, el metge de capçalera del mateix Abdülhamit.

–Anys després vaig tornar a veure el Bonkowski Paixà al palau de Yıldız –va dir la Pakize Sultan–. Analitzava les aigües del palau per escriure un nou informe. Però aleshores tan sols ens va somriure des de lluny a mi i les meves germanes. Una llàstima... no va venir a fer broma ni a explicar-nos historietes com havia fet durant la nostra infància.

Els records que tenia el Damat Doctor Nuri Paixà del químic del sultà eren molt més formals. S'havia guanyat el respecte del químic amb la seva experiència i ètica laboral en la conferència de Venècia, on havien representat conjuntament l'estat otomà. El Damat Doctor va explicar entusiasmat a la seva dona Pakize que el Bonkowski Paixà potser havia sigut un dels primers que l'havien exalçat com a doctor especialista en quarantenes davant d'Abdülhamit, i és que el seu camí s'havia creuat amb el del químic no només a l'escola de medicina, sinó després d'haver-se graduat. Una vegada, seguint les ordres de l'alcalde Blaque Bey, havien investigat les repercussions dels escorxadors d'Istanbul –que mataven el bestiar al mig del carrer– en la salut pública. En una altra ocasió, el doctor Nuri i altres doctors i estudiants havien anat al llac de Terkos, on el Bonkowski Paixà estava preparant un informe detallat sobre les característiques

geològiques i topogràfiques, així com una anàlisi microscòpica de les seves aigües, i de nou va quedar impressionat per la seva intel·ligència, laboriositat i disciplina. Emocionats amb aquestes agradables memòries, van sentir el desig de tornar a veure el químic inspector en cap.

2

El Damat Doctor va fer arribar una nota al Bonkowski Paixà a través d'un grumet. El capità els va servir el sopar a l'habitació a la qual es referien com a «saló de convidats». La Pakize Sultan, que solia menjar dins la seva cabina, sense ser vista pels mul·làs, també es va unir a aquest sopar sense begudes alcohòliques. Recordem que en aquella època era molt poc habitual que una dona s'assegués a taula amb homes, per molt que fos una membre de la família reial. Avui dia sabem tots els detalls d'aquest sopar històric perquè la Pakize Sultan escriuria després a la seva germana tot el que havia observat i escoltat estant asseguda en un extrem de la taula.

El Bonkowski Paixà, de cara pàl·lida i nas menut, tenia uns enormes ulls blaus que es quedaven gravats en les ments de tothom que el veia. En veure el seu antic estudiant, el Damat Doctor, el va abraçar. Pel que fa a la Pakize Sultan, la va saludar inclinant-se cerimoniosament com si s'acabés de topar amb una princesa en un palau europeu, tot i que va mostrar la deferència de no incomodar-la agafant-li la mà.

El químic en cap, sempre interessat per l'etiqueta i els protocols d'Europa, duia una medalla d'or otomana (*Imtiyaz*), la màxima condecoració militar de l'imperi, que li agradava portar sempre a sobre, i la insígnia de l'orde de Sant Estanislau en segon grau que li havia entregat el darrer tsar de Rússia.

–Benvolgut professor, voldria expressar la meva admiració pels seus èxits a Esmirna –va dir el Damat Doctor.

Després que sortissin publicades als diaris les notícies sobre la fi del brot de pesta d'Esmirna, el Bonkowski Paixà acceptava les felicitacions amb un somriure modest.

–Jo també el vull felicitar, a vostè! –va dir, mirant-lo sincerament als ulls.

El doctor Nuri va somriure, i de seguida va comprendre que aquella felicitació no era en referència als assoliments professionals d'aquest antic estudiant seu que durant anys havia treballat en l'organització de quarantenes del Hijaz i després havia sigut representant de l'estat otomà, sinó al seu matrimoni amb una membre de la dinastia otomana, amb la filla d'un sultà. Abdülhamit l'havia casat amb la seva neboda perquè era un brillant i pròsper doctor, i després d'aquest casament la brillantor i els èxits del doctor Nuri havien caigut en l'oblit i ell havia passat a ser molt més reconegut simplement com un «gendre».

Però el Damat Doctor Nuri s'havia adaptat ràpidament a aquesta nova realitat. Estava tan content amb la seva esposa que no s'ho prenia com una injúria. I a més, sentia un gran respecte pel Bonkowski Paixà, el seu professor, sempre tan «metòdic» i «disciplinat» com els europeus (dos termes provinents del francès que havien arribat recentment al turc i eren molt exalçats entre els intel·lectuals otomans). Li va voler dedicar unes paraules amables:

–El seu triomf sobre l'epidèmia a Esmirna ha mostrat a tot el món la força de l'organització de quarantenes otomana! –va dir–. I així ha donat una magnífica rèplica a tots aquells que diuen l'Imperi otomà és un «home malalt». Potser no hem pogut erradicar el còlera, però ja fa vuitanta anys que en terres otomanes no hi ha cap epidèmia seriosa de pesta. Abans solien dir que «la línia que fa dos-cents anys que separa l'Imperi otomà d'Europa no és el Danubi, sinó la pesta!». Però ara, gràcies a vostè, aquesta línia ha desaparegut, com a mínim pel que fa a la medicina i la gestió de quarantenes.

–Desgraciadament, s’han detectat casos de pesta a l’illa de Minger –va dir el Bonkowski Paixà–, i la virulència és extraordinàriament elevada.

–Com diu?

–Sembla que la pesta s’ha estès pels barris musulmans de Minger, benvolgut Damat Paixà. Vostè estava ocupat amb les preparacions del seu casament i no n’està al corrent, i evidentment l’ha agafat per sorpresa perquè el govern ho està amagant. No vaig poder assistir a la cerimònia, però tinc una bona excusa: era a Esmirna!

–Intento seguir de prop els estralls de l’epidèmia a Hong Kong i Bombai, lleigeixo tot el que s’escriu al respecte.

–La situació és més terrible del que es publica –va dir el Bonkowski Paixà amb un to d’autoritat–. El que està matant milers de persones a l’Índia i a la Xina és un mateix micro-bi, una mateixa epidèmia. El que va arribar a Esmirna també fou el mateix.

–Les gents de l’Índia cauen com mosques, però. Vostès com van poder frenar el brot a Esmirna?

–Perquè els ciutadans i els diaris d’Esmirna ens van ajudar! –va dir el Bonkowski Paixà, i va callar un moment per crear la sensació que es disposava a dir quelcom important–. A Esmirna la malaltia s’havia estès pels barris rums –va dir–. A més, la població d’Esmirna és molt culta i civilitzada. A l’illa de Minger la malaltia s’ha propagat molt més pels barris musulmans, i ja han mort quinze persones! Allà la nostra feina serà més complicada.

El doctor Nuri sabia per experiència que era més difícil fer que els musulmans obeïssin les regles de quarantena que no pas els cristians. Si més no, també estava fart de les queixes exagerades sobre aquesta qüestió expressades per especialistes cristians com el Bonkowski Paixà. No va voler encetar una discussió. En veure que el silenci s’allargava, i per dir alguna cosa, es va dirigir al capità del vaixell i a la Pakize Sultan.

–Aquest és un debat que no s’acaba mai!

–Vostè coneix perfectament la història del pobre doctor Jean-Pierre! –va dir el Bonkowski Paixà amb el seu somriure de professor bromista–. Tant el governador Sami Paixà com el Mabeyn han insistit repetidament que Sa Majestat creu que les al·legacions sobre una epidèmia de pesta a Minguer són de caràcter polític.⁶ És per això que m’han ordenat amagar a tothom la raó per la qual em dirigeixo a l’illa. Conec el Sami Paixà, el governador de l’illa, des de fa molts anys, quan exercia de governador comarcal d’un *sanjaq*.⁷

–Quinze morts és una xifra força elevada tractant-se d’una illa tan petita! –va dir el doctor Nuri.

–Fins i tot se m’ha prohibit parlar d’aquest tema amb vostè, benvolgut paixà –va dir el Bonkowski Paixà, i amb un moviment jocós va assenyalar Pakize Sultan, que seia a l’extrem de la taula, com dient «ep, que hi ha una espia!».

I a continuació, com solia fer quan es topava amb les filles occidentalitzades de la família reial quan aquestes eren petites –en les representacions teatrals del palau de Yıldız o les festivitats en honor de la visita del kàiser Guillem–, s’hi va dirigir amb el to propi d’un oncle afectuós.

–És el primer cop en tota la meua vida que veig que se li ha permès a la filla d’un sultà, a una membre de la dinastia, sortir fora d’Istanbul! –va dir amb una expressió de sorpresa exagerada–. L’estat otomà està en procés d’uropeïtzació, donant tanta llibertat a les dones!

6. Mabeyn: denominació d’un òrgan existent durant el s. XIX i principis del XX que bàsicament feia les funcions de la secretaria de l’oficina personal del sultà.

7. *Sanjaq*: ‘districte’, una divisió administrativa del territori de l’Imperi otomà. Cada *vilayet* (aquí traduït com a ‘província’) se subdividia en diversos *sanjaqs*.

Els lectors que llegeixin les cartes un cop surtin publicades entendran que la Pakize Sultan va caçar la «ironia», o fins i tot el desdeny, que contenien aquestes paraules. Era una persona perspicaç i intel·ligent –com el seu pare, Murat V.

–Estimat paixà, de fet, on m’agradaria anar és a Venècia, i no a la Xina –va dir al químic en cap, i el tema va passar a la ciutat italiana, que ambdós homes havien visitat per assistir a congressos internacionals de salut–. Diuen que allà la gent va de mansió en mansió en barca, com en el Bòsfor, i que les embarcacions entren dins les cases... és cert, benvolgut senyor? –va preguntar.

Després van xerrar una estona sobre la velocitat i la potència de l’Aziziye i la comoditat de les seves cabines. A diferència del seu nebot Abdülhamit, Abdülaziz (l’anterior sultà, el nom del qual havia inspirat el del vaixell on viatjaven) havia gastat molts diners per vigoritzar la flota otomana trenta anys abans, i, després de deixar l’estat endeutat, s’havia fet fabricar aquest vaixell ostentós. Hi havia la mateixa habitació magnífica pensada pel sultà –amb miralls de marcs banyats en or i revestida de caoba –en el cuirassat *Mahmudiye*. El capità rus va parlar dels excel·lents atributs del vaixell: podia transportar fins a 150 persones i arribar a les catorze milles per hora, però, malauradament, com que Sa Majestat no havia trobat el moment adequat, feia anys que no havien sortit amb l’Aziziye, ni tan sols a fer un volt pel Bòsfor. De fet, els que seien a taula sabien perfectament que el sultà Abdülhamit es mantenia especialment allunyat dels vaixells i les barques perquè tenia por de ser assassinat; però van tenir cura de no tocar el tema.

Quan el capità va anunciar que només quedaven sis hores per arribar a l’illa, el Bonkowski Paixà va preguntar al Damat Doctor si era el primer cop que visitava Minguer.

–No hi he estat mai... perquè no hi ha hagut cap brot de còlera o febre groga! –va aclarir el doctor Nuri.

–Per infortunis de la vida, jo tampoc no hi he estat mai –va dir el Bonkowski Paixà–. Però temps ençà la vaig estudiar amb molta curiositat. En la seva obra *Naturalis Historia*, Plini parla exhaustivament de les cales rocoses del nord de l'illa i l'escarpada muntanya volcànica, així com de la vegetació idiosincràtica, els arbres i flors autòctons. També té un clima força particular. Fa anys vaig escriure a Sa Majestat, el seu oncle, un informe en què detallava com es podria dur a terme un cultiu de roses en aquesta illa que no he trepitjat mai!

–I com va acabar la història, estimat paixà? –va preguntar la Pakize Sultan.

El Bonkowski Paixà va somriure amb un aire pensatiu. La Pakize Sultan arribà a la conclusió que fins i tot l'exemplar químic hauria patit la seva part dels càstigs i aprensions del sultà malfiat, i va encetar un tema que ja havia discutit amb el seu marit anteriorment: era possible que fos una coincidència que els dos experts en quarantena més famosos de l'estat otomà s'haguessin trobat a mitjanit al vaixell exclusiu del sultà que navegava pel mar de Creta?

–Li puc ben assegurar que és una coincidència! –va dir el Bonkowski Paixà–. Perquè ningú, ni tan sols el governador d'Esmirna, el Kâmil Paixà el Xipriota, estava al corrent que el vaixell més proper en direcció a l'illa era l'*Aziziye*. Per descomptat jo també voldria venir amb vostès i predicar als musulmans de la Xina que és absolutament necessari que respectin les condicions de quarantena i altres prohibicions i regulacions modernes. Acceptar la quarantena és acceptar l'occidentalització, i és una tasca que es va fent més difícil a mesura que un avança cap a l'est. Però que la seva altesa no es quedi compungida... Li garanteixo que a la Xina també hi ha canals d'aigua iguals que els de Venècia, fins i tot més grans i llargs; i hi naveguen elegants barques de rem que poden entrar dins les cases i les mansions, com en el Bòsfor.

Que el químic paixà tingués tants coneixements tant de la Xina com de Minguier, llocs que no havia visitat mai, va augmentar fins i tot més l'admiració que despertava en els noucasats. En finalitzar el sopar, que no s'havia allargat massa, marit i muller van pujar a les seves cabines, que recordaven a les cambres d'un palau, amb aquelles làmpades, miralls, tauletes i rellotges importats de França i Itàlia.

–Hi ha alguna cosa que l'ha fet entristir, a vostè– va dir la Pakize Sultan–, li ho he notat a la cara.

El doctor Nuri havia palpat certa mofa quan el Bonkowski Paixà se li havia adreçat repetidament dient «benvolgut paixà, benvolgut paixà!». Quan es va casar amb una membre de la família reial, el sultà Abdülhamit el va nomenar paixà immediatament, com manava la tradició. Però el doctor Nuri no havia utilitzat aquest epítet fins ara, ja que no s'hi havia vist obligat. Ara estava pertorbat pensant que no s'havia guanyat el dret que paixà autèntics, especialment els més venerats, ancians i de càrrecs importants, es dirigessin a ell dient «benvolgut paixà, benvolgut paixà!». Però van oblidar-se del tema arribant a la conclusió que el Bonkowski Paixà no era el tipus de persona que el tractaria amb condescendència.

S'havien casat trenta dies abans. Feia temps que tots dos volien casar-se amb la persona adequada, però ja feia molt que havien perdut l'esperança de poder-la trobar. Després d'haver-se conegut i casat en qüestió de dos mesos –de resultes d'una intuïció i decisió sobtades d'Abdülhamit–, la raó palpable per la qual estaven tan contents era que gaudien de la sexualitat i de fer l'amor més del que s'havien esperat. Des que havien salpat d'Istanbul, havien passat la major part del temps al llit de la cabina, i aquesta situació els resultava la mar de natural.

Marit i muller es van despertar cap al matí quan va cessar el soroll del vaixell, semblant a un rugit. L'exterior encara

estava submergit en la foscor absoluta. L'Aziziye, apropant-se a Arkaz, la ciutat més gran de Minguer i el seu centre administratiu, avançà en paral·lel a les elevades muntanyes Eldost de turons punxeguts, que s'allargaven de nord a sud de l'illa, i quan es començava a albirar amb els ulls nus la llum pàl·lida del Far Àrab, va virar cap a l'oest, cap al port. Com que al cel hi havia una lluna plena immensa i queia una llum platejada sobre el mar, els passatgers podien ara observar des de les seves habitacions el Mont Blanc, conegut per ser la muntanya volcànica més enigmàtica del Mediterrani –s'alçava dins la foscor, rere el castell d'Arkaz, com si fos un espectre.

Una mica més tard, quan la Pakize Sultan va entrelluscar les torres punxegudes del magnífic castell d'Arkaz, van sortir a coberta per contemplar el paisatge sota la llum de la lluna. El clima era humit però suau. Els arribava del mar una agradable olor de iode, alga marina i ametlla. Atès que no hi havia molls o dàrsenes grans a Arkaz, com passava en moltes ciutats costaneres petites de l'Imperi otomà, el capità va ciar la maquinària en les aigües davant del castell i va començar a esperar.

Va irrompre un silenci estrany, incisiu. Marit i muller es van estremir amb la màgia del sumptuós univers que tenien davant. El paisatge misteriós, les muntanyes sota la llum de la lluna i el silenci eren d'una profunditat que feia impressió. Era com si a banda de la llum platejada de la lluna hi hagués una altra font de resplendor i l'estiguessin cercant, encisats. Els noucasats van contemplar aquell fantàstic panorama fulgurant com si fos el fonament de la seva felicitat. Dins la foscor van veure primer la llum d'una barca i després els moviments pesants dels remers. El Bonkowsi Paixà va aparèixer acompanyat del seu ajudant al capdamunt de les escales de la coberta inferior. Semblaven estar molt lluny, com dins d'un somni. L'enorme barca negra que havia enviat el governador es va acostar a l'Aziziye. Van sentir parlars rums

i mingueresos, sorolls de passes. El Bonkowski Paixà i el seu ajudant van pujar a la barca, i aquesta es va perdre novament en la foscor.

La parella de noucasats, com alguns dels altres passatgers que estaven dins del pont o fora a la coberta, van observar una llarga estona el castell d'Arkaz i les magnífiques muntanyes de l'illa de Minguer, que semblaven sortides d'un conte i que tant havien inspirat a escriptors romàntics de viatges. Si s'haguessin fixat en la finestra d'un dels baluards del sud-oest del castell, haurien entrevist una llum encesa. Una secció del complex d'estructures de pedra del castell –llegades de moltes èpoques diferents com els croats, els venecians, els bizantins, els àrabs i els otomans– feia segles que s'utilitzava com a masmorra. Just en aquell instant, en un calabós situat dos pisos sota la cambra que tenia la llum encesa, un dels empleats més veterans d'aquesta masmorra, el vigilant (o en terminologia moderna, «guardià») Bayram Efendi,⁸ estava a les portes de la mort.

3

Quan cinc dies abans el Bayram Efendi va notar els primers indicis d'una malaltia, no se'ls va prendre seriosament. Va enfebrar, se li va accelerar el cor i va sentir uns calfreds. Probablement perquè aquell matí havia caminat molt pels patis i baluards ventosos del castell i havia agafat un refredat! L'endemà a la tarda, s'hi van afegir un persistent sentiment de fatiga i una pèrdua d'apetit. Mentre caminava pel pati de pedra, de sobte es va asseure a terra i es va haver d'estirar, i en

8. *Efendi*: títol de respecte o cortesia que s'utilitza per a referir-se a homes que tenen cert poder o cultura. L'equivalent més proper seria 'senyor'.

observar el cel va pensar que potser moriria. Era com si algú li estigués clavant un clau al front.

Feia vint-i-cinc anys que treballava de guardià a les masmorres del famós castell d'Arkaz de l'illa de Minguer. Havia presenciat la trista existència d'antics presoners que s'oblidaven engrillonats a les cel·les, reclusos que desfilaven amb cadenes a les mans pel pati quan els deixaven prendre l'aire, i els presos polítics que havia enviat Abdülhamit quinze anys abans a l'illa. Ja que coneixia bé aquest estat vell i arcaic de la masmorra (encara era així, de fet), confiava en la bona fe dels intents de modernització i els esforços per convertir la masmorra en una presó pròpiament dita, fins i tot en un correccional, que comptaven amb el seu suport sempre fidel. Tot i no rebre el seu salari durant llargues temporades (èpoques en les quals no arribaven diners d'Istanbul), no es quedava tranquil si no duia a terme el recompte de presoners de la masmorra cada nit.

Quan l'endemà el va assaltar la mateixa sensació de fatiga assoladora mentre passava per sota d'una de les portalades angostes de la masmorra, no va tornar a casa seva. Aquesta vegada, a sobre, el cor li batejava a cent per hora. Va entrar a una cel·la buida, es va estirar sobre unes palles que hi havia en un racó i va començar a caragolar-se de dolor. Ara també tenia uns tremolors i un mal de cap insuportable. El dolor es concentrava ben bé a la part davantera del cap, al front. Volia cridar, però creia que si es quedava quiet potser l'estrany dolor d'alguna manera desapareixeria, així que premia ben fort les dents. Era com si una sèrie de premses i tenalles li aixafessin el cap.

El guardià va passar la nit al castell. Ni la seva dona ni la seva filla Zeynep es van estranyar, ja que algunes nits no tornava a casa (situada a una distància de deu minuts en carro) per culpa de torns nocturns, bregues entre presoners o petites revoltes. Cada nit hi havia baralles i rancúnies a casa

seva, fruit de les preparacions i negociacions vinculades al casament de la filla, i la seva dona o la Zeynep sempre acabaven en llàgrimes.

El Bayram Efendi, examinant el seu cos en el calabós on es va despertar al matí, va detectar un abscess de color blanc tan gran com el seu menovell en la part superior esquerra del perineu, sobre l'engonal. Tenia la forma d'un bubó. En pressionar-lo amb el dit índex li feia mal, com si a dins hi hagués una purulència, i en retirar-lo tornava al seu estat original. Si no tocava el bubó, no sentia cap dolor. Però per algun motiu se sentia culpable, el Bayram Efendi. Rumiant amb el cap fred, arribà a la conclusió que aquest abscess estava relacionat amb la fatiga, els tremolors i els desvaris que estava patint.

Què havia de fer? En aquesta mena de situacions els cristians, els funcionaris, els soldats i els paixàs acudien a un doctor o, si era possible, a un hospital. A vegades en una galeria de la presó es donava una passa de febre o diarrea, i llavors la galeria en qüestió es posava en quarantena. Si hi havia complicacions, força presoners acabaven castigats per culpa de les queixes dels cabdills de la galeria. El Bayram Efendi estava familiaritzat amb aquests temes perquè durant el quart de segle que havia treballat al castell havia vist com alguns dels patis i estructures que donaven al mar originalment edificades pels venecians eren utilitzades no només com a masmorres o presó, sinó també com a edificis de duanes i estacions de quarantena (antigament anomenades «llatzerets»). Però era conscient que ja no hi havia precaucions de quarantena que el poguessin protegir a ell. Comprenia que estava entre les urpes d'una força estranya; tenia por i dormia llargament entre deliris. Després el tornaven a sacsejar onades de dolor i comprenia, sentint-se perdudament afligit, que aquella força el sobrepassava.

L'endemà es va recompondre com va poder. Va anar a la mesquita de Mehmet Paixà el Cec i es va sumar a la pre-

gària del migdia, situant-se entre la gentada. Va saludar i abraçar dos funcionaris que coneixia. Es va esforçar molt per intentar escoltar el sermó, però no entenia pràcticament res. El cap li donava voltes, tenia mal de panxa i amb prou feines es podia mantenir dret. L'imam no va parlar en cap moment de la malaltia, es limitava a repetir que tot provenia d'Al·là. Quan va acabar la pregària i la gent es dispersava, el Bayram Efendi va voler estirar-se sobre els tapissos i catifes per descansar una mica i de sobte es va adonar que estava a punt de perdre la consciència i desmaiar-se. Quan van venir a despertar-lo, va reunir totes les seves forces i els va amagar que estava malalt (tot i que potser els altres ja ho sabien).

Sentia que tenia un peu dins la tomba, que era una injustícia; volia preguntar a algú per què havia sigut ell l'escollit, sanglotava sense parar. Després de sortir de la mesquita va anar a veure el xeic del barri de Germe, que beneïa i repartia papers de pregària i amulets. Deien que aquest xeic xerrava amb tothom sobre la pesta i l'hora suprema, però l'home grassonet el nom del qual era incapaç de recordar no era al seu establiment. És a dir, que fou un jove de cara somrient i fes esbiaixat qui entregà al Bayram Efendi (i a dues persones que venien, com ell, de la pregària del migdia) un paper amb oracions escrites dins d'un amulet beneït. El Bayram Efendi va intentar llegir l'oració, però era incapaç de veure-hi res. Això va despertar-li novament un sentiment de culpa durant una estona; exasperat, va comprendre que ell seria l'únic responsable de la seva pròpia mort.

Quan va arribar el xeic, el Bayram Efendi va recordar haver-lo vist una estona abans en la pregària del migdia. El xeic era panxarrut i tenia unes llarguíssimes barbes i una cabellera blanca. Després de somriure al Bayram Efendi amb tendresa, va començar a explicar-li com s'havien de llegir els papers d'oració: a la nit, quan aparegués en la fos-

cor el jinn de la pesta,⁹ repetiria un total de trenta-tres vegades «Recep», «Mutketdik» i «Baki», alguns dels noms d'Al·là. Si mantenia el paper d'oracions i l'amulet alçats en direcció al jinn i el llegia dinou vegades, posaria fi a la seva desgràcia. Quan es va adonar que el Bayram Efendi estava destrossat per la malaltia, el xeic va prendre una mica de distància. Aquell fet no li va passar per alt, al guardià. El xeic li va explicar que si per alguna raó era incapaç de repetir els noms, també obtindria bons resultats si es penjava al coll l'amulet que li havia entregat i el tocava amb el dit índex de la mà dreta d'aquesta manera –li ho va demostrar amb un gest–. Si l'abscess empestat estava al costat esquerre del cos, havia d'utilitzar el dit índex de la mà dreta; i si estava al dret, el de la mà esquerra. Si començava a quequejar, havia d'agafar l'amulet amb les dues mans... Però en aquell moment el Bayram Efendi va ser incapaç de copsar totes aquelles instruccions i simplement va partir cap a casa seva, que era a prop d'on es trobava. La seva preciosa filla Zeynep no hi era. Quan la seva dona va constatar la gravetat de la seva malaltia, va començar a plorar. Va treure l'edredó de l'armari, el va estendre a terra i el Bayram Efendi s'hi va estirar; tremolava com una fulla, volia dir coses, però no emanava cap paraula de la seva boca horriblement seca.

S'havia desencadenat una tempesta dins del seu cap. Feia uns moviments crispats com si algú el perseguís, com si estigués enfadadíssim o esparverat per alguna cosa. La seva dona Emine plorava encara més en veure aquells espasmes tan estranys, i quan ell va veure les llàgrimes de la seva dona va comprendre que moriria aviat.

9. *Jinn*: criatura sobrenatural típica de la cultura àrab preislàmica que seria absorbida per la teologia/mitologia islàmica. Són fantasmes o espectres que, a diferència dels *şeytan* (dimonis), poden ser bons o dolents.

Quan al capvespre la seva filla Zeynep va tornar a casa, de cop i volta el Bayram Efendi va mig recuperar el coneixement. Els va explicar que l'amulet del seu coll l'estava protegint, i es va tornar a quedar adormit, remugant deliris. Va tenir una sèrie de malsons i somnis estranys... anava amunt i avall en un mar d'ones agitades! Hi havia lleons voladors, peixos que parlaven, exèrcits de gossos que corrien entre flames! Simultàniament les flames es van estendre fins a unes rates ferotges; hi havia dimonis ardents que rosegaven roses i les esbocinaven. Giraven sense parar la politja d'un pou, un molí i una porta oberta... l'univers es contreia. Era com si el sol gotejés suor sobre la seva cara. Sentia una opressió extrema al seu interior, volia córrer i escapar, de sobte el cap se li accelerava, de sobte s'aturava. I el que era més espantós: les hordes de rates que dues setmanes abans havien assaltat les cuines i terroritzat els calabossos, el castell i la totalitat de Minguer, cruspint-se fustes, tèxtils i estores, ara el perseguien pels passadissos de la masmorra. El Bayram Efendi, que tenia por d'haver recitat les oracions equívokes a les rates, intentava fugir. Va cridar contra tots els elements del seu somni amb totes les seves forces... Que el sentissin en les últimes hores de la seva vida! Però amb prou feines va aconseguir articular cap so. Ara la Zeynep, la seva filla, el contemplava agenollada davant seu, intentant contenir els sanglots.

Després, com molts altres malalts de pesta, va recobrar tot d'una el coneixement. La seva dona li va posar a la mà un bol calent de sopa que feia molt bona olor. Era una sopa de tarhana de pebrot vermell,¹⁰ una recepta tradicional dels poblets de Minguer. (El Bayram Efendi només havia sortit de l'illa un cop en tota la seva vida.) Després de prendre's la sopa glopet a glo-

10. *Tarhana*: aliment sec que consisteix en la mescla fermentada de grans de cereal i iogurt. És molt popular tant a Turquia com a Xipre, on s'utilitza generalment per fer sopes.

pet com si fos una poció curativa mentre recitava les oracions que li havia recomanat el xeic grassonet, es va sentir revifat.

No volia que aquell vespre algú cometés algun error en el recompte de presoners. Aniria a la masmorra i tornaria de seguida. Va dir-se això com si parlés amb si mateix, i va marxar de casa seva per darrera vegada, sortint al pati com si anés al rentamans, sense ni tan sols acomiadar-se de la seva família. La dona i la filla, que no creien que es pogués recuperar, van plorar mentre el veien marxar.

A l'hora de la pregària del vespre, el Bayram Efendi primer va baixar a la costa. Davant dels hotels Splendid i Majestic hi havia carros de cavalls, porters i senyors vestits a l'uropea. Va passar per davant de les agències d'empreses navilieres que organitzaven viatges a Esmirna, Istanbul i Khanià i per darrere de l'edifici de la duana. Quan va arribar al pont de Hamidiye, se li van acabar les forces. Per un moment va pensar que cauria a terra i es moriria allà. Era el moment del dia en què la ciutat era més viva i acolorida, sota l'ombra de les palmeres i els plàtans als carrers assolellats, i tota aquella gentada de mirada càlida... Com n'era, de bella, la vida, en realitat! Sota el pont passava el rierol d'Arkaz, fluïnt amb un color verdosenc que semblava sortit del cel; a la seva esquena, l'antic mercat cobert i el pont vell; i al davant, el castell en les masmorres del qual havia treballat tota la seva vida. Va plorar una estona en silenci. Però va callar d'extenuació. La llum ataronjada del sol mostrava el castell d'un to més rosa del que realment era.

Amb un últim esforç va baixar novament fins a la costa pel carrer polsegós que començava davant l'oficina de telègrafs, passant per sota dels plàtans i les palmeres. Va recórrer els carrers sinuosos de la ciutat vella, a prop dels edificis de l'època veneciana, i va entrar al castell. Més tard, testimonis dirien que aquella nit havien vist el vigilant dirigint-se cap al portal de la segona galeria per dur a terme el recompte de presos, i bevent un got de til·la a l'habitació dels guàrdies.

Però ningú no el va tornar a veure en caure la nit. Al mateix temps que l'*Aziziye* s'apropava al port, un guàrdia jove va sentir uns gemecs i uns plors que provenien del calabós del pis de sota, però uns minuts més tard, en fer-se un profund silenci, se'n va oblidar.

4

Després de deixar a l'illa de Minguer el químic en cap d'Abdülhamit, el Bonkowski Paixà, i el seu doctor ajudant, el vaixell de vapor imperial *Aziziye* va fer via en direcció a Alexandria. La missió de la delegació otomana del vaixell era apaivagar els musulmans enfurismats de la Xina i prevenir que s'unissin a l'aixecament popular en contra dels poders europeus que allà estava guanyant terreny ràpidament.

L'any 1894 el Japó havia atacat la Xina: sorprenentment l'exèrcit japonès, occidentalitzat, havia derrotat d'una revolada al xinès, encara ancorat en dinàmiques tradicionals. L'emperadriu de la Xina, paralitzada davant el triomf i les exigències dels japonesos, havia demanat ajuda a les potències europees, igual que havia fet uns vint anys abans el sultà Abdülhamit II de l'Imperi otomà quan havia sofert una derrota similarment dura contra les tropes russes, més modernitzades. Els britànics, els francesos i els alemanys decidiren protegir la Xina davant els japonesos. Aprofitant l'ocasió, però, els europeus havien exigit substancials concessions legals i comercials, i s'havien començat a repartir la Xina en territoris colonials (Indoxina per als francesos, Hong Kong i el Tibet per als britànics, i el nord per als alemanys), recorrent també a missioners per intensificar la seva influència política i moral.

Això també va fer que les gents pobres de la Xina, especialment les persones més conservadores i religioses, s'ai-

xequessin en rebel·lió. Es van desencadenar una sèrie de revoltes contra els manxús que estaven al poder, i contra els «forasters», especialment els cristians i europeus. Es va calar foc a les esglésies, botigues, restaurants, associacions, oficines de correus, bancs i llocs de treball que pertanyien a occidentals. Els missioners i els xinesos cristianitzats van començar a ser assassinats un per un als carrers. Rere la rebel·lió popular que s'estava estenent ràpidament hi havia una societat secreta que assolía poder mitjançant enigmàtiques cerimònies d'espases i màgia tradicional, a la qual els occidentals es referien com a «bòxers». L'estat xinès, que estava dividit entre liberals tolerants i conservadors, no feia res per reprimir els rebels, i, de fet, a poc a poc els membres de l'exèrcit s'anaven incorporant a les files dels sediciosos. Finalment, l'emperadriu també es va unir a la insurrecció contra els estrangers. I així, l'any 1900, les ambaixades de Pequín van ser assetjades pels soldats xinesos, i el poble encolerit va començar a atacar directament els cristians i a matar forasters. Abans que les potències occidentals poguessin organitzar i formar un exèrcit d'aliats, l'ambaixador alemany Von Ketteler, que havia adoptat una política particularment agressiva contra els perpetuadors dels altercats, també va ser assassinat.

L'emperador alemany, el kàiser Guillem II, va reaccionar severament: va enviar cap a la Xina noves tropes alemanyes per reprimir els rebels de Pequín. Quan estava despatxant aquests soldats a Bremerhaven, els va ordenar que fossin tan «durs» com «Àtila, el rei dels huns» i que no prenguessin presoners. Els diaris occidentals eren plens a vessar de notícies que mostraven el salvatgisme, el barbarisme i les carnisseries perpetuades pels bòxers rebels i els musulmans que s'hi havien unit.

Mentrestant, el kàiser Guillem II també havia enviat telègrafs a Istanbul en què sol·licitava l'ajuda d'Abdülhamit,

ja que els soldats que havien matat el cònsol alemany de Pequín eren musulmans de la regió de Gansu. Segons el kàiser Guillem, l'emperador otomà Abdülhamit, califa de tots els musulmans del món sencer, havia de prendre les cartes en l'assumpte i intervenir per neutralitzar els soldats musulmans enfollits que estaven atacant cegament els cristians; per exemple, proporcionant tropes als exèrcits occidentals que estaven reprimint la rebel·lió.

La situació d'Abdülhamit no era fàcil: no podia fer cas omís dels alemanys i el kàiser Guillem, que l'havia visitat a Istanbul i sempre s'havia comportat de forma amistosa amb ell; dels anglesos, que l'estaven protegint contra els exèrcits russos; ni dels francesos, que s'estaven mobilitzant amb els altres a la Xina. El sultà era ben conscient que, si s'aliessin entre elles, aquestes grans potències podrien cruspir-se d'una mossegada l'Imperi otomà, «l'home malalt d'Europa» en paraules del tsar rus Nicolau, i repartir-se les seves terres, en les quals establirien un munt d'estats menuts, cadascun amb la seva pròpia llengua.

Abdülhamit observava amb certa ambivalència les revoltes musulmanes contra els grans països occidentals, que en aquella època anomenaven «potències mundials». S'interessava, en la mesura que li ho permetien els informes, per la rebel·lió dels nombrosos musulmans de la Xina i la insurrecció contra els britànics perpetrada a l'Índia pels musulmans de Mirza Gulam Ahmed. També contemplava amb certa empatia la rebel·lió del Mul·là boig a Somàlia, així com altres revoltes islamistes contra Occident que havien esclatat a l'Àfrica i l'Àsia. El sultà enviava agregats militars especials a alguns d'aquests indrets perquè seguissin de prop el transcurs de les revoltes contra Occident i la cristiandat; a vegades fins i tot intentava ajudar clandestinament els rebels sense que els buròcrates del seu propi govern se n'adonessin (hi havia espies per tot arreu). De tant en tant el sultà

Abdülhamit creia que, si situava l'Islam al capdamunt de la seva agenda política (de fet, aquesta era la situació *de facto*) en aquest Imperi otomà que estava en procés de desintegració (perdent els cristians ortodoxos dels Balcans i les illes del Mediterrani), les masses molt disperses i els estats musulmans del món potser se sumarien a la seva facció contra Occident; o com a mínim plantarien cara a les potències mundials. És a dir, el sultà Abdülhamit estava descobrint pel seu compte el que avui dia anomenem «islamisme polític».

Però el sultà Abdülhamit, que era un admirador de l'òpera i les novel·les policiaques, tampoc era un islamista i jihadista particularment sincer o coherent. Havia comprès des del primer moment que la revolta incitada per l'Aràbí Paixà a Egipte en contra d'Occident tenia com a objectiu tant els anglesos com la resta d'estrangers, és a dir que era també una revolta nacionalista contra els otomans, raó per la qual havia detestat aquest paixà islamista, i desitjava des del fons del seu cor que els britànics l'esclafessin. No sense pressió de l'ambaixador britànic, Abdülhamit també considerava, posant-se del bàndol dels europeus, que el moviment mahdista del Sudan, que tants maldecaps havia portat a l'administració britànica i havia conclòs amb la mort de Charles Gordon, molt apreciat entre els musulmans i conegut com a Gordon Paixà, havia sigut una «rebel·lió del populatxo».

Abdülhamit havia arribat a una solució inofensiva a mig camí entre aquestes dues actituds tan incompatibles; una intervenció que no empenyés les grans potències occidentals i a la vegada que demostrés al món sencer que era el líder, en el seu rol de califa, de tots els musulmans: no enviaria ni un sol soldat otomà a guerrear contra els musulmans rebels i matar els seus correligionaris. Però el califa de l'Islam sí que despatxaria una delegació assessora que duria als musulmans xinesos el missatge «No lluiteu contra els europeus!».